

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ЗАТВЕРДЖУЮ

О.М. Маклюк
(ініціали та прізвище)

КОНЦЕПТ «ЄВРОПА»: ІНТЕГРАЦІЙНІ ІДЕЇ І ОСОБИСТИЙ ВИБІР

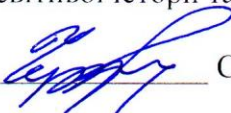
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки бакалавра
спеціальності **291 Міжнародні відносини, соціальні
комунікації та регіональні студії**
освітньо-професійна програма **міжнародні відносини**

Укладач: **Єльніков Михайло Васильович**, к.і.н., доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин

Протокол №1 від 30 серпня 2023 р.
Завідувач кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин

С.С.Черкасов

Ухвалено науково-методичною радою
факультету історії та міжнародних
відносин

Протокол №1 від "01" вересня 2023 р.
Голова науково-методичної ради
факультету історії та міжнародних
відносин

І.М. Кривко

Погоджено
Гарант освітньо-професійної програми

(підпис) М.В. Леонісов
(ініціали, прізвище)

2023 рік

1. Опис навчальної дисципліни

1	2	3	
Галузь знань, спеціальність, освітня програма рівень вищої освіти	Нормативні показники для планування і розподілу дисципліни на змістові модулі	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна (денна) форма здобуття освіти	заочна (дистанційна) форма здобуття освіти
Галузь знань <u>29 міжнародні відносини</u> (шифр і назва)	Кількість кредитів – 3	Вибіркова	
Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» (шифр і назва)	Загальна кількість годин – 90	Семестр:	
		3, 4 -й	-
Освітньо-професійна програма — <u>країнознавство, міжнародні відносини</u> (назва)	*Змістових модулів – 2	Лекції	
		22 год.	-
Рівень вищої освіти: бакалаврський	Кількість поточних контрольних заходів – 10	Семінарські	
		10 год.	-
		Самостійна робота	
		58 год.	-
		Вид підсумкового семестрового контролю: залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Концепт «Європа»: інтеграційні ідеї і особистий вибір» є сформувані у студентів основні знання про історію інтеграційних ідей у процесів становлення «Єдиної Європи» від епохи античності до початку XXI ст. Дослідження Європи як концепту наразі є актуальним, адже застосування такого підходу уможливило значно більш глибоку характеристику основних цінностей цього регіону. Мета курсу полягає у з'ясуванні еволюції концепту Європи в різні історичні періоди, визначенні ролі і прагматичного потенціалу цього концепту для сьогоденної України.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Концепт «Європа»: інтеграційні ідеї і особистий вибір» є: з'ясувати еволюцію концепту Європи в різні історичні періоди, визначити роль і прагматичний потенціал цього концепту для сьогоденної України. Особистісний вимір сприйняття Європи дозволяє унікальним чином через ціннісні пріоритети підкреслити важливість здобутків європейської цивілізації. Більшість політиків, міжнародників вважають, що існування певної загальноєвропейської

наддержави типу ЄС – це єдина легітимна й життєздатна відповідь на виклики, що постали перед сучасною Європою. Сучасні події в Україні та світі, зокрема активна фаза російсько-української війни, викликали новий сплеск дискусій про майбутнє Європи, європейської інтеграції та ролі України в цих процесах.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути таких результатів навчання (знання, уміння тощо) та компетентностей:

Заплановані робочою програмою результати навчання та компетентності	Методи і контрольні заходи
1	2
<p>РНЗн 2 Знати сучасні проблеми міждержавної політичної, економічної та культурної взаємодії.</p>	<p>Методи: кейс-метод, мультимедійні методи, лекція-дискусія. Контрольні заходи: семінарські заняття, групові дискусії, самостійна робота з опрацювання наукової літератури та виконання дослідницьких завдань</p>
<p>РНЗн 3 Знати природу міжнародних комунікацій, проблеми розвитку держав та регіонів у глобальному, регіональному та локальному контекстах.</p>	<p>Методи: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, евристичний, дискусійного викладу. Контрольні заходи: захист індивідуальних завдань; самостійне опрацювання монографічної та періодичної літератури; підготовка аналітичної довідки, підготовка та проведення презентацій</p>
<p>РНЗн 4 Знає теоретичні засади країнознавчих досліджень території, політико-правових і економічних систем держав світу.</p>	<p>Методи: робота в проектних групах, кейс-метод, мультимедійні методи, лекція-дискусія, семінарські заняття, групові дискусії, презентація проектних пропозицій. Контрольні заходи: реалізується на всіх контрольних заходах (письмові роботи, презентації, тестування, обговорення, де відпрацьовуються навички професійного володіння українською і іноземними мовами)</p>
<p>РНУ 1 Застосовувати елементи теоретичного та експериментального дослідження в професійній діяльності.</p>	<p>Методи: кейс-метод, мультимедійні методи, лекція-дискусія. Контрольні заходи: підготовка аналітичної довідки</p>
<p>РНУ 2 Здійснювати інтерпретацію методологічних засад країнознавчого дослідження.</p>	<p>Методи: кейс-метод, мультимедійні методи. Контрольні заходи: робота в проектних групах, презентація проектних пропозицій</p>
<p>РНЗЗ 1 Здійснювати діяльність у сфері міжнародного співробітництва та інших суміжних сферах.</p>	<p>Методи: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, евристичний, дискусійного викладу. Контрольні заходи: захист індивідуальних завдань; самостійне опрацювання монографічної та періодичної літератури; підготовка аналітичної довідки, підготовка та проведення презентацій</p>
<p>РНЗЗ 3 Організовувати та здійснювати індивідуальні та групові дослідницькі проекти в сфері</p>	<p>Методи: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, евристичний, дискусійного викладу. Контрольні заходи: реалізується на всіх</p>

країнознавства та регіоназнавства.	контрольних заходах (письмові роботи, презентації, тестування, обговорення, де відпрацьовуються навички професійного володіння українською і іноземними мовами)
РНЗЗ 4 Готувати аналітичні довідки, звіти та інші документи про стан внутрішньої та зовнішньої політики країн світу у регіональному та глобальному контекстах.	Методи: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, евристичний, дискусійного викладу. Контрольні заходи: робота на семінарських заняттях, виконання тестових завдань, контрольних робіт, захист індивідуальних завдань; самостійне опрацювання монографічної та періодичної літератури; підготовка аналітичної довідки, підготовка та проведення презентацій
РНЗЗ 5 Організовувати та вести професійні дискусії із країнознавчих та зовнішньополітичних проблем.	Методи: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, евристичний, дискусійного викладу. Контрольні заходи: робота на семінарських заняттях, виконання тестових завдань, контрольних робіт, захист індивідуальних завдань; самостійне опрацювання монографічної та періодичної літератури; підготовка аналітичної довідки, підготовка та проведення презентацій
РНЗЗ 8 Презентувати для широкого загалу інформацію, ідеї, проблеми, рішення та власний досвід з актуальних питань міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій	Методи: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, евристичний, дискусійного викладу. Контрольні заходи: проектна робота, захисти звітів з практики, захист курсової роботи, складання комплексного кваліфікаційного екзамену зі спеціальності
РНК 2 Застосовувати набуті знання з країнознавства для організації та проведення професійних дискусій у різноманітних за етнічним, культурним та конфесійним складом групах, демонструючи повагу до опонентів та їхньої точки зору.	Методи: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, евристичний, дискусійного викладу. Контрольні заходи: проектна робота, захисти звітів з практики, захист курсової роботи, складання комплексного кваліфікаційного екзамену зі спеціальності
РНАіВ 1 Вміти приймати рішення, виходячи із конкретної ситуації	Методи: репродуктивний, дискусія, дослідницький. Контрольні заходи: семінарські заняття, групові дискусії, самостійна робота з опрацювання наукової літератури та виконання дослідницьких завдань
РНАіВ 2 Результативно працювати у команді на засадах толерантності.	Методи: репродуктивний, дискусія, дослідницький. Контрольні заходи: індивідуальне завдання (планування самостійного дослідження, презентація його результатів, обґрунтування та презентація висновків)
РНАіВ 4 Ініціювати інноваційні проекти, виявляє лідерство та повну автономність під час їх реалізації, соціальну відповідальність за результати прийняття стратегічних рішень.	Методи: пояснювально-ілюстративний, проблемний, пошуковий. Контрольні заходи: семінарські заняття, самостійна робота, консультації, створення аналітичних довідок, розв'язання кейсових завдань та інші.

Міждисциплінарні зв'язки.

Вивчення навчальної дисципліни «Концепт «Європа»: інтеграційні ідеї і особистий вибір» має тісний зв'язок з наступними дисциплінами: «Політична глобалістика», «Країнознавство. Регіональні студії», «Міжнародна інтеграція та глобалізація», «Зовнішня політика Західної Європи та Північної Америки», «Політико-правове врегулювання імміграційної політики Європейського Союзу».

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. ПРОЕКТ «ЄВРОПА» ЧАСІВ АНТИЧНОСТІ – НОВОГО ЧАСУ

Тема 1. Прелюдія «європейської ідеї».

Гене́за «європейської ідеї». Давньогрецькі уявлення про Європу. «Гімн до Аполлона Піфійського» і Європа. Географ Гекатей Мілетський і його праця «Землеопис». «Немейські пісні» поета Піндара. Праця Геродота «Історії в дев'яти книгах». Давньогрецькі історики Фукидід і Гіппократ про Європу. Політико-правове забарвлення поняття «Європа» під час греко-перських війн (500–449 рр. до н. е.). Ідея панеллінізму як об'єднання греко-македонського світу у IV ст. до н. е. Александр Македонський і ідея «світової імперії». Діоген і його термін «космополіт» як «громадянин світу».

Тема 2. Роль Стародавнього Риму у формуванні ідеї об'єднаної Європи.

Географічні уявлення про світ за часів Римської держави. Кордони Європи. Римський вчений грецького походження Страбон і його поділ ойкумени на три частини – Європу, Азію, Лівію. Формування політичної єдності європейського регіону за часів Римської імперії. Спроба інтеграції у одну державу десятків різних народів та племен. Римська імперія як приклад політичної та мультикультурної держави. Створення універсальної правової системи як основи більшості західноєвропейських правових систем. Поширення християнства на всі народи Середземномор'я і Європи. Роль церкви як ініціатора об'єднувачого процесу в Європі. Ототожнення поняття «християнський світ» з поняттям «Європа». Формування єдиного політичного, культурного та законодавчо-правового простору за часів Римській імперії.

Тема 3. Середньовічні сценарії об'єднання Європи.

Середньовічні теорії об'єднання Європи. Теорія нео-середньовічного Європейського Союзу Я. Зеолонки: розширення ЄС за рахунок держав Східної Європи як нео-середньовічний сценарій історичного поступу. Суперництвом двох протилежних концепцій об'єднання Європи за часів Середньовіччя: духовної та світської. Становлення культури раннього Середньовіччя як процес синтезу пізньоантичної, християнської та

варварської традиції. Визначальна роль християнської релігії й церкви в усіх галузях суспільного й культурного життя. Принципи теократичного універсалізму: твір «Про град Божий» 413 р. св. Аврелія Августина (354–430) і його концепція створення Християнської імперії під верховенством Папи. Утворення папської держави у VIII ст.

Хрест чи корона: Християнська імперія та інтеграційні практики Карла Великого (742/748–814). Архетип ідеального монарха Каролінгської держави як «вельмишановний світоч Європи», «батько Європи». «Каролінгське відродження» чи «Каролінгський ренесанс» як основа створення «сучасної Європи». Розподілу імперії Карла і поступове створення політичного світу сучасної Західної Європи.

Провал хрестоносного руху наприкінці XIII ст. Згасання популярності глобальної ідеї Європи як християнського світу. Пацифізм XIII століття: націоналізм П'єра Дюбуа (1250–1321) та гуманізм Данте. Італійського поета Данте Аліг'єрі (1265–1321) і його трактат «Монархія» (1313 р.). Філософсько-політична утопія Данте. Від секуляризації до європейської цивілізації: І. Подебрад та Е.-С. Пікколоміні.

Тема 4. Європейська ідея у проектах Нового часу.

Ренесанс, Реформація і Просвітництво і формулювання гуманістичної парадигми гідності людини, громадянина і громадянських прав. Реформація XVI ст.: між універсалізмом і націоналізмом. Еразм Роттердамський і його трактат «Скарга миру» 1517 р. Вестфальська Європа. Реалії та проекти вічного миру. Релігійний розкол Європи XVI століття. Проект герцога де Сюллі і його Європейська ліга монархів. Народження слова: Шарль-Ірині де Сен-П'єр і його проект Європейського союзу 1713 р. Війна і мир в ідеях просвітників: від Руссо до Бенґама. Республіканська ідея єдності Європи в епоху Французької революції. Протистояння і Священний Союз імперій. Віденський конгрес 1815 р.

Змістовий модуль 2. КОНЦЕПТ «ЄВРОПА» У НОВІТНІЙ ПЕРІОД

Тема 5. Ідеї та проекти об'єднання Європи у період між двома світовими війнами.

Проекти об'єднання Європи навколо спільних цінностей. Ідеолог об'єднання Європи Р. Н. Куденгофе-Калергі і його ідеї пан'європеїзму та створення Сполучених Штатів Європи на федеративних засадах. Заснування «Пан'європейського союзу» у 1922 р. Перший конгрес пан'європейського руху 1926 р. «Меморандум про організацію Європейського федеративного союзу» («Меморандум Бріана» від 1 травня 1930 р. або «Пан-Європа»). Ставлення СРСР до проекту А. Бріана. Ідея СРСР про створення Соціалістичних Об'єднаних Штатів Європи. Ставлення А. Гітлер до ідеї об'єднання Європи. Ідеї «Нової Європи» чеського політичного діяча Томаша Гарріґа Масарика.

Тема 6. *Розвиток європейської ідеї в умовах початкового етапу економічної інтеграції.*

Ідеї федералізації європейського простору Альтьєро Спінеллі Ернесто Россі у «Маніфесті Вентотене». Ідея «Сполучених Штатів Європи» В. Черчилля 1946 р. Федералістська група «Рух за об'єднану Європу» 1947 р., очолювана В. Черчиллем. Конгрес Союзу Європейських федералістів (1947 р., Монтрє). Конгрес «Руху за єдину Європу» (1948 р., Гаага). Конгрес «Руху за єдину Європу» (1948 р., Гаага). Утворення 5 травня 1949 р. Ради Європи (Бельгія, Велика Британія, Данія, Ірландія, Нідерланди, Італія, Люксембург, Франція, Норвегія, Швеція). Рішення про створення окремого Західноєвропейського союзу (1948 р., Брюсельський договір).

Концепція «Європейська Європа» («Європа вітчизни») Шарля де Голля. Ж. Моне і його концепція створення економічного союзу («план Моне») – Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС). Інтеграційне утворення – Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС) 1951 р. (формально проіснувало до 2002 р.). Створення Європейського економічного співтовариства та Європейської агенції із атомної енергії (25 березня 1957 р., Рим).

Тема 7. *Розвиток концепту «єдина Європа» в умовах функціонування «Спільного ринку».*

Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) (1959 р. Стокгольм). Ідеї політичної інтеграції Ш. де Голля та К. Аденауера 1960 р. «План Фуше» 1961 р. – «Про союз європейських народів». Країни-учасниці «Спільного ринку» і питання політичної інтеграції. 1968 р. – завершення процесу створення митного союзу. Ідея створення Європейської валютної системи (ЄВС), котра передбачала запровадження спільної валюти – ЕКЮ (European Currency Unit) (1978 р., Бремен).

«Декларація європейської ідентичності» саміт (1973 р. Копенгаген). Пропозиції бельгійського прем'єр-міністра Лео Тіндерманса 1976 р. по створенню Європейського союзу. Італійсько-німецький проект («проект Геншера-Коломбо») Європейського Акту (листопад 1981 р.). Декларація про Європейський Союз (червень 1983 р., Штутгарт). Єдиний Європейський Акт (ЄСА) (грудень 1985 р., Люксембург). Пан'європейського союзу під назвою «Європа є християнська, консервативна, європейська, вільна» 1990 р.

Тема 8. *Дискурс концепту «єдина Європа» на теренах Європейського Союзу.*

Маастрихтська угода 1993 р. Шенгенська конвенція 1995 р. Амстердамський Договір про ЄС 1999 р. Запровадження 2002 р. Єдиної європейської валюти до готівкового обігу – євро. Проект Конституції ЄС. Євроскептицизм 2015-2016 рр. Концепт Центральної Європи: історична ретроспектива та політична перспектива. Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції. Поширення терміну Східна Європа.

Тема 9. ЄВРОПА в українському політичному дискурсі

Що таке Європа в Україні? Початок розбудови зовнішньої політики України (1990 – 1993 рр.). Простір бажання. Ментальна карта України. Сліди радянських тоталітарних моделей (капіталістичний Захід і покращення іміджу України за кордоном). Активізація європейського вектору співробітництва: Угода про партнерство і співробітництво (УПС), Стратегія, Програма та інституційне забезпечення інтеграції, Закон про програму адаптації законодавства. Україна в Європейській політиці сусідства. Підготовка Угоди про асоціацію. Саміти Україна–ЄС. Український варіант суспільно-політичних трансформацій наприкінці ХХ ст. та російсько-українська війна. Проблеми повернення до Європи. «Україноцентризм».

4. Структура навчальної дисципліни

Змістовий модуль	Усього годин	Аудиторні (контактні) години					Самостійна робота, год		Система накопичення балів		
		Усього годин	Лекційні заняття, год		Семинарські заняття, год		о/д ф.	з/дист ф.	Теор. зав-ня, к-ть балів	Практ. зав-ня, к-ть балів	Усього балів
			о/д ф.	з/дист ф.	о/д ф.	з/дист ф.	о/д ф.	з/дист ф.			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	38	14	10		4		24				
2	52	18	12		6		34				
Усього за змістові модулі	90		22		10		58				60
Підсумковий семестровий контроль залік	30						30				40
Загалом			90							100	

5. Теми лекційних занять

№ змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	2	3	4
1	<i>Прелюдія «європейської ідеї»</i>	2	
1	<i>Роль Стародавнього Риму у формуванні ідеї об'єднаної Європи</i>	2	
1	<i>Середньовічні сценарії об'єднання Європи</i>	2	
1	<i>Європейська ідея у проектах Нового часу</i>	4	
2	<i>Ідеї та проекти об'єднання Європи у період між двома світовими війнами</i>	2	
2	<i>Розвиток європейської ідеї в умовах початкового етапу економічної інтеграції</i>	4	
2	<i>Розвиток концепту «єдина Європа» в умовах функціонування «Спільного ринку»</i>	2	
2	<i>Дискурс концепту «єдина Європа» на теренах Європейського Союзу</i>	2	
2	<i>ЄВРОПА в українському політичному дискурсі</i>	2	

Разом	22	
-------	----	--

6. Теми семінарських занять

№ змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/дист ф.
1	2	3	4
1	Середньовічні сценарії об'єднання Європи	2	
1	Європейська ідея у проєктах Нового часу	2	
2	Ідеї та проєкти об'єднання Європи у період між двома світовими війнами	2	
2	Дискурс концепту «єдина Європа» на теренах Європейського Союзу	2	
2	ЄВРОПА в українському політичному дискурсі	2	
Разом		10	

7. Види і зміст поточних контрольних заходів *

№ змістового модуля	Вид поточного контрольного заходу	Зміст поточного контрольного заходу	Критерії оцінювання**	Усього балів
1	2	3	4	5
1	Теоретичне завдання - Середньовічні сценарії об'єднання Європи	Питання для підготовки: Середньовічні сценарії об'єднання Європи		5
	Практичне завдання - Групова робота на семінарі, огляд середньовічних авторів на ідею єдиної Європи	Вимоги до виконання та оформлення:		10
1	Теоретичне завдання - Європейська ідея у проєктах Нового часу	Питання для підготовки: Європейська ідея у проєктах Нового часу		5
	Практичне завдання - Групова робота на семінарі, огляд Нового часу на ідею єдиної Європи	Вимоги до виконання та оформлення:		10
Усього за ЗМ 1 контр. заходів	4			30
2	Теоретичне завдання - Ідеї та проєкти об'єднання Європи у період між двома світовими війнами	Питання для підготовки: Ідеї та проєкти об'єднання Європи у період між двома світовими війнами		5
	Практичне завдання - Групова робота на семінарі, визначення особливостей ідей об'єднаної Європи	Вимоги до виконання та оформлення:		5
2	Теоретичне завдання -	Питання для		5

	Дискурс концепту «єдина Європа» на теренах Європейського Союзу	підготовки: Дискурс концепту «єдина Європа» на теренах Європейського Союзу		
	Практичне завдання - Групова робота на семінарі, визначення особливостей ідей об'єднаної Європи	Вимоги до виконання та оформлення:		5
2	Теоретичне завдання - ЄВРОПА в українському політичному дискурсі	Питання для підготовки: ЄВРОПА в українському політичному дискурсі		5
	Практичне завдання - Групова робота на семінарі, визначення особливостей ідей об'єднаної Європи	Вимоги до виконання та оформлення:		5
Усього за ЗМ 2 контр. заходів	6			30
Усього за змістові модулі контр. заходів	10			60

8. Підсумковий семестровий контроль***

Форма	Види підсумкових контрольних заходів	Зміст підсумкового контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
Залік	Теоретичне завдання	Питання для підготовки:		20
	Практичне завдання	Питання для підготовки:		20
Усього за підсумковий семестровий контроль				40

9. Рекомендована література

Основна:

1. Концепт «Європа» : Навчальний посібник / Ващенко А. В., Гаврилов В. М., Дятлов В. О., Казимір В. А., Кеда М. К., Коваленко О. О., Соломенна Т. В. Чернігів : Десна Поліграф, 2018. 296 с.

2. Каліщук О. Концепт Центральної Європи: історична ретроспектива та політична перспектива. *Історичні і політологічні дослідження*. 2019. № 1(64). С. 70–77.

3. Паніна І. Проблема концептуалізації регіону Центрально-Східної Європи в сучасних міжнародних відносинах. *Історичні і політологічні дослідження*. 2019. №1 (64). С.77–92.

Додаткова:

1. Донська А. Г. Політична обумовленість концепту Центральної Європи. *Вісник Київського нац. ун-ту імені Т. Шевченка. Серія філософія, політологія*. Київ. 2014. Вип. 1 (115). С. 57–61.

2. Каганов Ю. О. Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції. *Наукові праці історичного ф-ту Запорізького держ. ун-ту*. 2015. Вип. XIX. С. 333–341.

3. Кіш Є. Б. Центральна Європа: теоретико-методологічні засади концепту. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія історія*. Ужгород. 2012. Вип. 28. С. 190–194.

4. Кундера М. Трагедія Центральної Європи. «І»: незалежний культурологічний часопис. 1995. Ч. 6. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3451>

5. Лебідь І. Г., Литвиненко Р.О. Український аспект відносин Росія – ЄС у сфері міжнародної безпеки (1992 – 2010 рр.). *Гуржіївські історичні читання: Збірник наукових праць / Ред. кол. В. А. Смолій, О. І. Гуржій, А. Г. Морозов та ін. Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2012. Вип. 5. С. 310–312.*

6. Магда Є. Концепт Центрально-Східної Європи в координатах гібридної загрози. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 10. С. 140–145.

7. Портнов А. Між «Центральною Європою» та «Русским миром»: Сучасна Україна у просторі міжнародних інтелектуальних дискусій. Київ : НІСД, 2009. 160 с.

8. Томпсон Е. Історія Центральної Європи як постколоніальна нарація. *Україна модерна*. 2010. Ч. 5 (16). С. 227–234.

9. Чижевський К. Перевинайдення Центральної Європи. *Критика*. 2011. листопад–грудень (ч. 11–12). С. 36–39.

10. Яворська Г. М., Богомолів О. В. Непевний об'єкт бажання: ЄВРОПА в українському політичному дискурсі: Монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 136 с.

11. Kłoczowski J. East Central Europe in Historiography of the Countries of the Region. Lublin: Institute of East Central Europe, 1995. 38 p.

12. Šmihula D. Středná Evropa a společné zaujmy jej narodov. *Mezinárodní vztahy. Pr.*, 2002. N 4. S. 62–77.

Інформаційні джерела:

1. UKRAINIAN HISTORICAL LIBRAR. URL: <http://ukrhistory.narod.ru/texts/yakovenko-5.htm>.

2. Історична правда. –URL: <http://www.istpravda.com.ua/>

3. Львівська філія НАНУ – URL: <http://inst-ukr.lviv.ua>.

4. Міністерство закордонних справ України. – <http://www.mfa.gov.ua/>.
Національний університет «Києво-Могилянська академія». URL:
<http://ukma.kiev.ua>.
5. Національний університет «Острозька академія» – URL:
history@uosa.uar.net.
6. ННБУ ім. Вернадського – URL: <http://www.nbu.gov.ua>.
7. Центральноєвропейська ініціатива – <http://cei.org/uz.gov.ua>
8. <https://jhpr.donnu.edu.ua/article/view/6451>
9. <http://www.ji.lviv.ua/nbtexts/kundera.htm>